

УДК 327-049.5:004.7.056.5

Воронко О. Ю.

РОЛЬ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПІД ЧАС КАТАРСЬКОЇ ДИПЛОМАТИЧНОЇ КРИЗИ 2017-2021 РОКІВ

У статті розглянуто становлення цифрових технологій як невід'ємної частини середовища міжнародних відносин і їхню роль під час дипломатичної кризи, що розгорілася між Катаром та рядом арабських держав у 2017 – 2021 рр.

Ключові слова: інформаційно-комунікаційні технології, Катар, дипломатична криза, цифрова дипломатія, арабський світ.

Постановка проблеми. Усі держави невинно рухаються до інформаційної ери, кожна у своєму темпі. У той же час, глобалізація значно пришвидшує цей рух та забезпечує повсюдне проникнення інформаційно-комунікаційних технологій.

Україна, перебуваючи вісім років у стані гібридної війни з Росією, відчула на собі вплив цих технологій: українці стають жертвами психологічних операцій в інфопросторі, а українські сайти – приватні та урядові – піддаються масованим кібератакам.

Такі ж події відбуваються в арабських державах. Найновішим виявом значення інформаційного простору в політиці цих країн є Катарська дипломатична криза 2017 – 2021 рр., що майже повністю відбувалася у цифровому вигляді.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. У процесі написання роботи було використано ряд джерел, що висвітлюють різноманітні аспекти досліджуваної теми. Поруч із прагненням

дослідити найсучасніші праці, неможливо було оминати увагою й ґрунтовні роботи, написані раніше. Так, визначення інформаційно-комунікаційних технологій взято з сайту Інституту статистики ЮНЕСКО [7], а для вивчення історії їх проникнення у міжнародну політику задіяно працю дослідників з Політехніки Лагоса (Нігерія) – Стенлі Ехіане та Олумое Мосуда [6]. Про вплив на цей процес пандемії COVID-19 йдеться у звіті Дослідницького центру Перської затоки (Саудівська Аравія) [5]. Щодо розвитку цифрових технологій в арабських державах детальну статистику надає звіт спеціалізованого агентства ООН – Міжнародної спілки електрозв'язку [4].

Перебіг подій у період Катарської дипломатичної кризи висвітлив у своїй статті кореспондент ВВС Оуен Піннелл [9], а те, як регіональні дипломати реагували на ситуацію у Твіттері, проаналізували дослідниці з Північно-західного університету Катару Тарфа Аль-Мансурі, Хая Аль-Моганнаді та Маріам Ферун [2]. Їхні колеги з того ж університету Ільхем Аллагуї та Бану Акденізілі надають інформацію про покарання, яке вводили держави регіону за висловлення підтримки супротивнику [1].

У глибші причини Катарської кризи та їхній вияв на цифровій арені занурились доктор філософії з медіа та комунікації, менеджер з досліджень у Дослідницькому центрі національного суспільного мовника Туреччини TRT World Тарек Черкауї [3] та дослідниця з університету Кембриджа Джослін Сейдж Мітчелл [8].

Окрім того, додаткових деталей вивченню питання додає матеріал журналістів CNN Джима Шютто та Джереми Херба, які опублікували секретні угоди між країнами Перської затоки [11]. Таке різностороннє залучення джерел дозволяє казати про об'єктивність викладеного аналізу.

Метою статті є дослідження впливу інформаційно-комунікаційних та

кібертехнологій на розгортання та перебіг Катарської дипломатичної кризи 2017–2021 років.

Виклад основного матеріалу. Інститут статистики ЮНЕСКО визначає інформаційно-комунікаційні технології як «набір різноманітних технологічних інструментів і ресурсів, що використовуються для передачі, зберігання, створення, поширення або обміну інформацією» [7].

Сучасні винаходи у сфері інформаційних технологій здійснили революцію на міжнародній арені та створили нове середовище спілкування. Утім, це середовище, явно оформлене на сьогодні, є складним продуктом трьох великих, взаємопов'язаних і тривалих революцій, першою з яких визнали ситуацію після закінчення холодної війни і зміни політичних цінностей – відхід від біполярності. У цей час на міжнародну арену виходять недержавні актори: транснаціональні корпорації (ТНК) та ТН медіа-корпорації, неурядові організації (NGO) та міжурядові організації (IGO). Вони отримують дипломатичне представництво, а капітал деяких ТНК може перевищувати бюджет окремих країн.

Другим фактором стала економічна революція, спричинена лібералізацією, приватизацією та глобалізацією. Вона породила попит на інформацію та прозорість, на відкриті політичні процеси та збільшила кількість гравців, зацікавлених у міжнародних відносинах. Тепер дипломати мають бути готові вести переговори зі своїми колегами з бізнесу [6].

Третій елемент – це, власне, інформаційна революція. Просунуті новітні технології не тільки надали дипломатам нові засоби комунікації, а й змінили наявні ієрархічні та владні відносини між глобальними гравцями. Більше відчувається зростання ролі м'якої сили – здатності досягти бажаного результату в міжнародних справах шляхом переконання, а не примусу. М'яка сила

може спиратися на привабливість власних ідей або здатність встановлювати порядок денний таким чином, щоб формувати уподобання інших. Такі зміни на міжнародній арені виділили Ехіане та Мосуд в 2013 році [6].

Наразі цей список «революцій», що призвели до зміни міжнародного ландшафту, видається неповним без четвертого фактору – пандемії COVID-19. Вона пришвидшила взяття урядами на озброєння цифрових технологій, таких як портали електронного врядування та національні платформи щодо COVID-19 для поширення інформації про розвиток кризи [5].

Незважаючи на те, що в регіоні Близького Сходу та Північної Африки знаходяться країни, які значно різняться за рівнем економічного розвитку, цифрові технології впливають на політику кожної з них. За інформацією Міжнародної спілки електрозв'язку (ITU), серед акторів арабського світу країни Ради співробітництва арабських держав Перської затоки (РСАДПЗ) лідирують у регіоні за багатьма показниками ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) на дуже високому рівні, який можна порівняти з показниками розвинених країн [4]. Саме тому в них м'яка сила вже займає провідну роль, що наочно продемонстрував приклад «Катарської дипломатичної кризи».

23 травня 2017 року на сайті Катарського агентства новин (QNA) з'явилося повідомлення про промову еміра, шейха Таміма бін Хамада Аль Тані, у якій він компліментарно висловлювався про терористичні організації ХАМАС, «Хізболла» та Братів-мусульман, а також про Іран – запеклого ворога Саудівської Аравії та країн-союзниць Ірану. За декілька годин новина зникла, а в Катарі заявили, що сайт Агентства був зламаний, а емір ніколи не казав подібного. Пізніше у зламі звинуватили хакерів з ОАЕ, що заперечили в самих Еміратах.

У той самий час новинні агентства, власники яких походять із Саудівської Аравії та ОАЕ, Аль-Арабія та Sky News Arabia поширювали цитати катарського еміра навіть після спростування. 5 червня 2017 року Саудівська Аравія, ОАЕ, Бахрейн, Єгипет та їхні союзники – загалом дев'ять урядів – розірвали зв'язки з Катаром. Самопроголошений «Антитерористичний квартет» на чолі з новим наслідним принцом Саудівської Аравії Мохаммедом бін Салманом висунув 13 вимог до Катару, які повинні були бути виконані за 10 днів. Серед них – закриття головного телеканалу «Аль-Джазіра» та припинення співпраці з Іраном [9]. Варто зазначити, що Саудівська Аравія втратила важливий елемент геополітичної ваги, яким володіє Катар і через який він приносить користь РСАДПЗ, а саме – інструмент його м'якої сили, канал «Аль-Джазіра». Замість того, щоб працювати на користь КСА у пропаганді війни в Ємені та не звертати уваги на дотичні проблеми, «Аль-Джазіра» перетворилася на супротивника Ер-Ріяду та її політики і почала проливати світло на кожную дрібницю саудівсько-єменського конфлікту, що додало навантаження на зовнішню політику Саудівської Аравії, особливо у зв'язку з ризиком погіршення репутації [2].

Політичний розрив суттєво посилювався після того, як президент США Дональд Трамп звинуватив Катар у Твіттері в підтримці тероризму, що можна було розуміти як підтримку блокади. Оскільки твіти Трампа уважно відстежували мільйони людей, численні міжнародні інформаційні агентства висвітлювали історію про блокаду та інтерес до неї [2]. У цьому контексті публічна онлайн-сфера стала ключовим інструментом просування поглядів сторін.

Проте деякі з найбільш поширених хештегів – це відгомони давніх проблем і попередніх сварок між країнами. Наприклад, зневажливі хештеги або інші дописи про Шейху Мозу бінт Насер, мати

нинішнього еміра Катару, що має велику вагу в політичній та культурній сфері країни, підкреслювали сором, пов'язаний з жіночим державним лідерством на Близькому Сході. Інший приклад стосується хештегів, які згадували Катар як прикордонний з Саудівською Аравією регіон «Сальва» та мали ставити під сумнів його суверенітет і незалежність від Саудівської Аравії [8].

Що стосується залучення ІКТ з боку Катару, то на головній сторінці Twitter у Перській затоці з'явилися хештеги «Тамім Славний» і «Катар не один», нібито показуючи, що вони є популярними настроями користувачів соціальної мережі регіону. Однак дослідження BBC Arabic показало, що більшість твітів із цими хештегами, як і з протилежного боку, були створені фальшивими акаунтами, відомими як «боти» [9].

Як зазначає Черкауї (2018), іншим джерелом роздратування в Перській затоці стало активне висвітлення «Аль-Джазірою» протестів Арабської весни 2011 року. Будучи єдиним джерелом інформації для громадян країн в умовах обмежень Інтернету, цей інструмент м'якої сили Катару змінив ситуацію в набагато більших і сильніших країнах. Тривога за свою стабільність спонукала режими Саудівської Аравії та ОАЕ об'єднати зусилля для відновлення статус-кво. Так було засновано ряд регіональних ЗМІ, що, утім, не змогли скласти гідну конкуренцію катарському мовнику [3].

Наступний конфлікт спровокувала успішна заявка Катару на проведення Чемпіонату світу з футболу 2022 року в 2010 році, яка хоч і стала продовженням регіональної стратегії представлення сучасної та глобалізованої версії Близького Сходу для міжнародної аудиторії, не була щиро прийнято сусідами, особливо ОАЕ, які також інвестували в проведення та організацію кількох національних та міжнародних спортивних заходів на своїй території. Після того, як Катар виграв

заявку, ОАЕ дали зрозуміти, як через приватні контакти, так і в публічних заявах у ЗМІ, що країна готова, навіть прагне, допомогти розділити обов'язки (і привілеї) щодо проведення Чемпіонату світу-2022. Проте тон підтримки в цих заявах контрастує з повідомленнями після початку регіонального конфлікту. За кілька днів після виникнення Катарської кризи в мережі почали з'являтися хештеги, на кшталт «ОАЕ прийматиме ЧС-2022» [8].

На думку Аль-Мансурі та ін. (2021), оцінюючи роль інформаційної війни в Перській затоці та її вплив на регіон, дуже важливо зрозуміти, яким чином громадяни цих країн використовували Твіттер як свій улюблений сайт для спілкування через Інтернет. Фактично, протягом перших тижнів блокади багато користувачів поспішили поділитися піснями та відео, щоб виявити підтримку відповідним очільникам держав. Варто зазначити, що за висловлення іншого можна було отримати покарання. ОАЕ були першими, хто заборонив демонстрацію симпатії до Катару в соціальних мережах: такі дії каралися тюремним терміном до 15 років і штрафом у розмірі не менше 500 тис. дирхамів ОАЕ (136 тис. доларів США). Незабаром після цього Бахрейн заявив, що будь-яке вираження симпатій до Катару або протидії заходам, вжитим урядом Бахрейну, призведе до штрафу та до п'яти років ув'язнення [1].

Міністри закордонних справ та міністерства країн Перської затоки провадили цифрову дипломатію через Твіттер саме тому, що було цілком очевидно, як на громадян впливала інформаційна війна, що тривала. У перші 100 днів блокади офіційні представники Саудівської Аравії, ОАЕ, Бахрейну та Катару були дуже активні, виклавши загалом більше 3,5 тисяч твітів. Тим не менш, у цей період спостерігалися й пікові дні, у які число дописів різко збільшувалось [2].

Один з піків стався наступного дня після публікації в CNN конфіденційної Ер-Рядської угоди, яку підписали лідери Ради співробітництва затоки. «Угода» – це серія таємних домовленостей між Катаром та його сусідами в Перській затоці, підписаних у 2013 та 2014 роках, які забороняють підтримку опозиції та ворожих груп у цих країнах, а також у Єгипті та Ємені. Першу угоду підписали король Саудівської Аравії, емір Катару та емір Кувейту, а друга додатково включає короля Бахрейну, наслідного принца Абу-Дабі та прем'єр-міністра ОАЕ. В останній окремо згадується про зобов'язання підписантів підтримувати стабільність Єгипту, включаючи запобігання використанню «Аль-Джазіри» як платформи підтримки для груп чи осіб, які кидають виклик єгипетському уряду. Після підписання угоди Аль-Джазіра закрила канал, присвячений висвітленню подій у Єгипті [11]. Таким чином, разом з публічними звинуваченнями у фінансуванні терористичних угруповань країни Перської затоки заявили про недотримання Катаром цих двох угод.

До Катарської кризи громадяни країн Ради співробітництва затоки загалом сприймали Твіттер як платформу, на якій вони могли висловлювати свої погляди з мінімальною взаємодією з представниками уряду. Водночас Твіттер використовувався тими ж вищезгаданими міністрами для розміщення формальних заяв. З іншого боку, уряди Перської затоки добре усвідомлювали силу соціальних мереж, оскільки на власні очі бачили, як вони дозволили громадянам повалити уряди та монархії в регіоні. Тому міністри й прийняли безпрецедентне рішення відобразити кризу в Інтернеті. Вони використали Твіттер, щоб оголосити про розрив зв'язків країн і про ескалацію політичних суперечок, а також для публікації офіційних заяв, що традиційно доручалося інформаційним агентствам. Таким чином, відбувся перехід від моделі

взаємодії G2G – уряду з урядом до G2P – уряду з людьми. Тепер країни Перської затоки вважають Твіттер кращим методом комунікації, який успішно поширює повідомлення серед цільової аудиторії замість використання традиційної дипломатії, яка обмежується урядом [2].

Кризу нарешті владнали в січні 2021 року на саміті в аль-Улі за участі катарського еміра та саудівського принца Мохаммада бін Салмана після довгого посередництва Кувейту [10].

Висновки. Середовище міжнародних відносин пережило справжню революцію з набуттям інформаційно-комунікаційними технологіями широкого розповсюдження, чому сприяли відхід від біполярності, глобалізація, інформаційна революція та пандемія COVID-19. Зміни призвели до того, що в країнах із розвиненими ІКТ м'яка сила почала відігравати провідну роль в діяльності на світовій арені.

Використовуючи сучасні технології, держави Перської затоки реалізують свою м'яку силу в протистояннях в інформаційному просторі. Найяскравішою ілюстрацією цього може слугувати Катарська криза 2017–2021. Вона є цифровим конфліктом за своєю формою, оскільки: 1) формальним приводом для дипломатичної блокади Катару стала заява еміра, розповсюджена в ЗМІ в результаті кібератаки; 2) більшість важливих заяв та особистих висловлень посадовців здійснювались шляхом дописів у соцмережах (переважно Твіттері); 3) однією з головних вимог було закриття «Аль-Джазіри», щоб позбавити Катар інструменту його м'якої сили.

Хоча держави, що ввели блокаду, не досягли своїх цілей, вона сприяла розвитку цифрової дипломатії з обох сторін. Монархії Перської затоки оволоділи новими інструментами для побудови привабливого іміджа на міжнародній арені, а Катар частково позбувся тавра країни, що підтримує тероризм.

Список використаної літератури:

1. Allagui I., Akdenizli B. The Gulf Information War and the Role of Media and Communication Technologies. *International Journal of Communication*. Northwestern University in Qatar. 2019. С. 1287–1300.
2. Al-Mansouri T., Al-Mohannadi H., Feroun M. Digital diplomacy during the first 100 days: How GCC ministries of foreign affairs and ministers tweeted the blockade. *QScience Connect*. 2021. №2. URL: <https://www.qscience.com/content/journals/10.5339/connect.2021.spt.1.jsessionid=DmBJWThHtAzFI660GLTHxSYR.hbkupliv-e-10-240-9-88>.
3. Cherkaoui T. Qatar's public diplomacy, international broadcasting, and the Gulf Crisis. *Public Diplomacy of Rising and Regional Powers*. 2018. №3(3). С. 127–149. URL: <https://risingpowersproject.com/qatar-public-diplomacy-international-broadcasting-and-the-gulf-crisis/>.
4. Digital trends in the Arab States region 2021: Information and communication technology trends and developments in the Arab States region, 2017-2020. *International Telecommunication Union*. 2021. URL: https://www.itu.int/pub/D-IND-DIG_TRENDS_ARS.01-2021.
5. Diplomacy in the time of the coronavirus pandemic. *Gulf Research Center*. 2021. URL: <https://www.grc.net/documents/5f9abb9b17b1cDiplomacyinthetimeoftheCOVID19pandemic.pdf>.
6. Ehiane S., Mosud O. Information and Communication Technology (Ict) and Diplomacy: A Conceptual Overview. *International Affairs and Global Strategy*. Lagos State Polytechnic. 2013. С. 38–43. URL: https://www.researchgate.net/publication/328964024_Information_and_Communication_Technology_Ict_and_Diplomacy_A_Conceptual_Overview.
7. Information and communication technologies (ICT): Definition. *UNESCO Institute for Statistics*. 2022. URL:

<http://uis.unesco.org/en/glossary-term/information-and-communication-technologies-ict#slideoutmenu>.

8. Mitchell J. S. #Blockade: Social Media and the Gulf Diplomatic Crisis. *Review of Middle East Studies*. 2019. №53. С. 200–220.
9. Pinnell O. The online war between Qatar and Saudi Arabia. BBC. 2018. URL: <https://www.bbc.com/news/blogs-trending-44294826>.
10. Qatar crisis: Saudi Arabia and allies restore diplomatic ties with emirate. BBC. 2021. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-55538792>.
11. Sciutto J., Herb J. Exclusive: The secret documents that help explain the Qatar crisis. CNN Politics. 2017. URL: <https://edition.cnn.com/2017/07/10/politics/secret-documents-qatar-crisis-gulf-saudi/index.html>.

neighbours and influenced the development of digital diplomacy in Gulf states.

Key words: *information and communication technologies, Qatar, diplomatic crisis, digital diplomacy, Arab world.*

*Рекомендовано до друку
к. політ. н., ст. викл. Грабіною Г. В.*

Стаття надійшла в редакцію 17.05.2022

Voronko O. Y. – student of the Faculty of International Relations, Political Science and Sociology of the Odesa I. I. Mechnikov National University.

The Role of Digital Technologies during the Qatar Diplomatic Crisis in 2017 – 2021

This article is aimed to discover the emergence of digital technologies as an integral part of the international relations environment and their role during the diplomatic crisis that erupted between Qatar and a number of Arab states in 2017-2021. Different phenomena, that have revolutionised the field of IR, have also influenced the Gulf countries leading to the high level of their involvement in the information space. The Qatar crisis is a prominent example of conflicts conducted in such space and an illustration of the ICT use in modern competition between states. It has changed the course of relations between Qatar and its